

נתרצה בלא מחיצה אבל בלא"ה לא היה הראשון יכול למחות אף שעי"ז יוול דמי מקומם.

גם בשו"ת עמק שאלה חאו"ח סי' ב' תמה על הח"ס כהנותר ישראל, וכתב בכוונת הרא"ש דמתחילה מיירי שהקהל מכרו בסתמא אף שעתה נפק"מ בדמים אם יהי ראשון וחבירו שני, יכול הוא להשביח מקחו, אבל אם מתחלה מכרו הקהל להראשון ביוקר והשני בפחות והג' בפחות מהשני, הרי זה כמי שתתנו בתחלה שיהי הוא ראשון וחבירו שני דוקא ובכה"ג אינו יכול לשנות דבר מכפי קנייתו.

ד. ד"ה והנה, אלא שלא היינו רשאים להרחיב מקום בהכ"נ אם יגיע להם הפסד עי"ז ע"כ לפיכך צריכים אנו להחליף עממם ליתן להם מקום גבוה וכו'". בשו"ת להם שלמה חאו"ח סי' מ"ב אות א' צידד בתחלה דאף שהרא"ש כתב דבמקום שמוכרים המקומות יכול שמעון למחות בראובן היינו לפי שהוא יחיד אבל אם הקהל מסכימים להוסיף ספסלין י"ל דבכוחם לעשות אף שעי"ז יופסד לא' או לכמה בע"ב, ואחר שכתב דבד' הח"ס האלו מפורש דאין בכח הקהל להפסיד בהוספת ספסלין, הוסיף וז"ל: אך לא הבנתי דברי הח"ס דהא אם יתנו להם השורה החדשה הראשונה תחת מקומותיהם הקודמים יצטרכו עכ"פ להוסיף דמים על אלו המקומות כפי השומא שמתעלה מקומם, כמו שכתב הח"ס בסוף תשובה כ"ט בכעין זה יע"ש, א"כ שוב אין מגיע הפסד להם אם ישארו על מקומם הראשון, דהא סוף סוף רשאיין להוסיף ספסלין אם יתנו להם בהוספת דמים, ממילא אם ישארו על מקומם הראשון בלא תשלומין מה הפסד יש להם, הא לעומת הפסדם לא יצטרכו עתה לשלם הוספה, ואולי מ"מ יש איזה הפסד. [ואולם י"ל דדוקא שם היו צריכים להוסיף דמים לפי שעי"י שהוסיפו הקהל שלשה מקומות מכל צד אה"ק, נתעלה מקומם של ששה הראשונים וכמו שכתב הח"ס לקמן סוסי' כ"ט, אבל כאן נהי שאם לא היו נותנים להם מקום בשורה הראשונה היו מפסידים שהרי מקודם היה מקומם שם, אבל אם נותנים להם מקום בשורה הראשונה אינם מרויחים כלום שהרי לא נתנו להם אלא מה שהיה להם בראשונה].

עוד כתב הלחם שלמה שם אות ב', דלפי ד' הצמח צדק סי' צ"ב [המובא בפתחי תשובה חו"מ סי' קס"ב סק"ה] דבהכ"נ דיכולין לכוף לבנות, יכולין להוסיף ספסלין אף שעי"ז יהי צר להם המקום ויושבין ועומדים בדוחק ויש להם ריבוי דרך, א"כ דברי הח"ס שכתב שלא היו הקהל רשאיין להרחיב מקום הבהכ"נ אם יגיע להם הפסד צ"ע, דלד' הצ"צ רשאיין שפיר, ולא דמי לדברי תשו' הרא"ש דשם הוא ביחיד ליחיד. גם בתורת חיים סי' ק"ג סק"ז [ד"ה ועיי'] הרגיש בזה, וכתב דבנידון הצ"צ שאני דא"א היה לבנות בהכ"נ אחר [כמבואר שם בדבריו] וכל בני העיר מחוייבים לסייע שיהי גם לאותן שאין להם מקומות מקום להתפלל, ואין מרחיבים הבהכ"נ רק במקום שהיה פנוי מעמידים ספסלים ושם הוא בלא"ה בשותפות לכל הציבור, ע"כ אין הפסדם [גדול] כל כך, משא"כ אם ירחיבו הבהכ"נ ויעשו מקומות חדשים אז בודאי יש טענה לבעלי מקומות הישנים שצריכים לפצות אותם במה שמוסיפים מקומות. ועי' בשו"ת יד יצחק ח"ג סי' ק"ה.

שהיו מתפללים למערב אבל אנו שמתפללים למזרח לצד א"י אין עושין הפתח במזרח עכ"ל, ולא כתבו שעושין אותו במערב, וע"ש בפרישה אות ג' שעמד על לשון זה וצייד בדבריהם לדלידן אין קפידא כלל באיזה צד הוא הפתח ע"ש. ב. בסה"ר, וצ"ע קצת מש"ס ב"ב כ"ה ע"ב אנו דיתבינן בצפונה וכו'". עי' לעיל סי' י"ט.

ג. ד"ה תל, משם אין ראוי שיהי הקפידא דוקא למזרח וכו' אלא אז וכו' היה מעמד המשכן באופן זה וכו' ואם אולי יאדע להם באחת החניות וכו' להסב וכו' הקדש קדשים למזרח יהי הכניסה למערב וכו' קמ"ל תוספתא דלא וכו' וזה מוכח שפיר מהך קרא וכו' שהרי חניות הדגלים היו קבועים ברוחותיהם וכו' ואי ס"ד דהפכת פני המשכן ישתנה וכו' א"כ אין להחליט שמשנה ואהרן ובניו וכו' שיהי לפני המשכן וכו' אע"כ וכו' דפתחי המשכן צריכים להפתח דוקא למזרח וכו'". בס' מעשי למלך כרך א' ה' בית הבחירה פ"א ה"ג אות ה' דף ל"ו טור ג' [ד"ה אמנם] אחר שדן בארוכה בסוגיא דזבחים ס"א ע"א ובדברי רש"י שם, כתב שיש תשובה גדולה לדברי הח"ס, דלדבריו דפעמים באמת שינו והעמידו היכל למזרח, א"כ ע"כ דהעמידו הקלעים עם המזבח לאחורי ההיכל או בצידו [כדי שיהי גם פתח המשכן למזרח] א"כ הוי כאילו לא נפתחו דלתות ההיכל, דהא הקפידא שיהיו נפתחין דלתות ההיכל הוא משום שיהא לפני ה' ויכול לראות לתוכו, וע"כ דבאמת היכא דהעמידו ההיכל דהיינו הקדשי קדשים למזרח או העמידו הקלעים למערב והיו פתוחין להיכל (דדוחק לומר דגם במשכן הי' לול באחורי המשכן דהיינו אחורי ההיכל להכשיר הקלעים שאחורי ההיכל לשחיטת קדשים) א"כ לפי"ז נשמע ע"כ כשיטת המחבר [בשו"ע] דהכניסה צריך שתהי לעומת הארון [עי' זבחים ג"ה ע"ב. אך נראה דלפי מסקנת הח"ס דפתח המשכן הי' צריך להיות לעולם במזרח ודאי דההיכל היה במערב דהרי הקלעים נקראים בתורה חצר המשכן ומשמעו שדרך שם היו יכולים ליכנס למשכן, ומת שצידד הח"ס דאירע לפעמים דהיו מעמידים ההיכל למזרח, היינו כ"ז שלא החליט דהפתח היה צריך להיות דוקא במזרח, אבל אחר שהחליט כן ודאי דההיכל היה צריך להיות במערב, וזהו שלא סיים הח"ס בסוף דבריו אלא שפתחי המשכן היו צריכים להפתח דוקא למזרח, ולא הוסיף לומר אעפ"י שההיכל הי' לצד אחר].

ד. ד"ה וכן, ודעת מהר"מ מרי"ב משום שלא יסתכלו המתפללים בחוץ וכו' וזה נראה עיקר לטור וכו' עי' סוף סימן צ' וכו'". ע"ש שהטור חולק עליו בפירוש, וגם הב"י לא כתב אלא שיש לחוש גם לדעתו.

ה. והשתא אי ס"ד שהפתח לעולם מול ארון הקדש א"כ כל העם אחוריהם אל הפתח ולא יסתכלו לרח"ק לעולם וכו' ולא היה צורך קאמר לכנסו שיעור ב' פתחים וכו'". עי' תורת חיים סי' ק"ג ס"ק י"א, ועי' שו"ת בית שערים חאו"ח סי' ג"ה.

ו. ד"ה ואחר, ונ"ל מה"ש היו שערי צפון שבהר הבית משמשים כניסה ויציאה טפי כמבואר במס' מדות הנ"ל וכו'". צ"ע דמפורש במס' מדות פ"א מ"ג דשני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה, וע"ש פ"ב מ"ב.

סימן כז.

א. ד"ה שורש, ומשמעות הלשון משמע שהקפידא שהפתח תהי דוקא לצד מזרח אלא שהתוס' שם וכו' ב' וכו' אבל אנו מתפללים למזרח וכו' כמו שפ"י להם לצד מערב יתפרש לנו לצד מזרח וכו'". כפי מה שהעתיק הטור בס"י ק"ג את ד' התוס', מפורש בדבריהם שעכ"פ אין עושין את הפתח במזרח, שכתב וז"ל: ופירשו התוס' דוקא בימיהם

סימן כח.

א. ד"ה יקרתו, ונ"ל בהכ"נ ישנה שפתרו אנשי הקהל וכו' ורוצים להעמיד הבימה וכו' בסוף בהכ"נ סמך לארון הקודש וכו' באמרום שיהי נוי והרחבה יותר בבהכ"נ מאשר תעמיד באמצע וכו'". כפי המבואר בלשון השאלה הי' טעמם משום נוי והרחבה ואעפ"כ סיים מרן ז"ל דהחדש אסור מן התורה בכל מקום, ואולם ברוב המקומות היה טעם

דף נ"ז טור ד' ד"ה ובחת"ס. [וכ"נ בכוונת הח"ס מד' המכתב סופר שבסמוך].

ובס' מכתב סופר ח"ב סי' א' דף ד' ע"א, אחר שתמה על הרמב"ם ה' תפלה פ"א ה"ג שנתן טעם על העמדת הבימה באמצע בהכ"נ כדי שישמעו כולם, דלמה לו טעם זה הלא גם המזבח בבית המקדש היה עומד באמצע [בין מזרח למערב, ע"י לקמן], הוסיף לתמוה על הח"ס שנדחק לתת טעם על העמדת הבימה באמצע לפי שמזבח הזהב בהיכל היה עומד באמצע בין המזורה והשלחן, מלבד שהוא דוחק שיהי' זכרון אחד עולה לכאן ולכאן שהרי הוא ז"ל בעצמו כתב שעיקר הבימה דומה למזבח הנחושת שמטעם כן מקיפין הבימה זכר למקדש, עוד יש לתמוה דמה היה צריך לזה דהרי גם מזבח הנחושת ה' עומד באמצע, וכתב לתרץ דהרמב"ם שנתן טעם זה להעמדת הבימה באמצע, לא ה' קשה לו למה לא העמידו סמוך ומחובר אל ההיכל שהרי מפורש במשנה [מדות פ"ה מ"א] שהיה מצב המזבח רחוק כ"ב אמה מן ההיכל, וכן לא היה קשה לו שיעמידו הבימה לצד המערב בתחלת בהכ"נ, שהרי מפורש שם במשנה הנ"ל שמתחלת העזרה עד המזבח היו כ"ב אמה, אבל היה קשה להרמב"ם למה העמידו באמצע בהכ"נ בין צפון לדרום, לא היה להם להעמיד הבימה אלא בצד הדרומי של בהכ"נ, למשל אם הבהכ"נ רחבו עשרים אמה מכותל הדרום עד כותל הצפון היה מן הדין להעמיד הבימה באותן עשרה אמות הדרומיים, כי כן היה המזבח בבית המקדש עומד בצד הדרום לפי מה שפסק הרמב"ם בה' בית הבחירה דלא כר' יהודה בזבחים דף נ"ח ע"ב דס"ל שהיה המזבח עומד באמצע בין צפון לדרום, אלא כסתם מתני' דמס' מדות דסתם רבי כר' אליעזר בן יעקב שהיה המזבח עומד כולו בדרום אלא שהיה משוך ה' אמות לפירש"י וז' אמות לפירוש הרמב"ם אל צד הצפון*) ולתרץ זה נדחק הח"ס לומר שכוונת אבותינו הקדושים להעמיד הבימה באמצע לעשות גם דוגמא למזבח הזהב שהיה עומד באמצע מלבד הטעם שכ' הרמב"ם כדי שישמעו כולם, וע"ש עוד. ועי' בשו"ת זכרון יהודה חא"ח סי' נ', [ועי' לקמן סי' ל' ד"ה במדרכי, ששם כתב הח"ס דבהכ"נ שלנו דומה להיכל שבמקדש ע"ש הטעם].

ד. ד"ה ועוד, אבל אחר שבנו במקום בהכ"נ אין לשנות דהרי איתא בפסיקתא והקמות את המשכן כמשמטו וכי וכו' יש משפט לקרשים אלא קרש שזכה להנתן בצפון לא ישתנה ליתנו בדרום וכו'. בשו"ת מחנה חיים ח"ג אור"ח סי' י"ד נשאל בעיר שהעמידו הבימה למעלה סמוך לארון הקודש וכאשר שמעו שיש בזה איסור החליטו להעמידה באמצע בהכ"נ, אם יש בזה משום הורדה מקדושה כי המקום שעמדה שם הבימה עד עתה מקדשת יותר, ואחר שהביא מהירושלמי דקרש שזכה וכו' כתב דאינו דומה דשאני התם דכל קרש וקרש הוא חפץ מוגבל בעצמו א"כ אם זכה בקדושת צפון צריך להעמידו בצפון או אם זכה בקדושת דרום יגתן בדרום אבל בנ"ד סדנא דארעא חד הוא כל הקרקע אשר מסובב מחומות להיות בהכ"נ מקדש מעט הוא דבר אחד ומה לי אם הבימה עומדת איזה אמות למעלה או למטה, ואחר שהביא ראיות לדבר עמד על ד' הח"ס אלו דלפי הנ"ל בקרקע עולם אשר סדנא דארעא חד הוא יהי' מותר לשנות דלא דמי לגסרים [של סוכה] שכל גסר מופרד מחבירו, אלא שסיים דכיון דכל האחרונים הסכימו שהבימה דוקא באמצע א"כ צדק דברי הח"ס [לדינא אף אם לא מטעמו]. גם בשו"ת

(*) הדברים אינם מדויקים, דר' אליעזר בן יעקב ס"ל דכל המזבח בדרום ה' עומד כמפורש ביומא ל"ז ע"א, וע"ש י"ז ע"א וברש"י ריש העמוד. אלא דתנא דכדות ס"ל כן ע"ש פ"ה מ"ב ובתני"ס באור, גם הרמב"ם לא פסק כמפורש באיזה מקום היה המזבח עומד, והכ"מ בה' עבודת יוה"כ פ"ג ה"ב כתב דפסק כראב"י, והתוס' יר"ט ביומא פ"ג מ"ט כתב דפסק כסתמא דמדות ע"ש.

המשנים כדי להדמות לנימוסי אוה"ע ומנהגיהם, וכבר עמדו גאוני הדור שלפנינו ואסרו באיסור חמור להכנס לבהכ"נ שאין הבימה באמצע ונתחברו ע"ז ספרים וקונטרסים שונים המבארים ומבררים את חומר האיסור לשנות ח"ו את מקום הבימה מאשר נהגו אבותינו משנות דור ודור. להלן ניתן רשימה חלקית מן הספרים ושו"ת שעסקו בזה ושקצתם דנו גם בדברי הח"ס: קונטרס השנות הבימה [לר' אליעזר ליפמאן שטיין אב"ד סערדאהעל, פרעסבורג תר"ג] ונדפס גם בסוף סי' דברי יוסף על התורה לר' יוסף קליין. מחולת המחנים [לר' ישראל דוד מרגליות יפה] סי' ה'. הר תבור [להב"ל]. לב העיברי [ד. ירושלים תרפ"ד] דף ס"ג ע"ג. שדי חמד אסיפת דינים מערכת בהכ"נ אות י"ג. טהרת יו"ט חלק עשירי עמ' נ"א — שו"ת אמרי אש חא"ח סי' ז', כתב סופר חא"ח סי' י"ט, מהר"י אסאד חא"ח סי' ג', מהר"ם שיק חא"ח סי' ע"א, מכתב סופר ח"ב סי' א', מחנה חיים ח"ג חא"ח סי' י' וי"ד, משיב דבר ח"א סי' ט"ו, שאילת שלום מהד"ת סי' קע"ט, כנף רגנה חא"ח סי' ט', זכר יהוסף סי' ל"ט, מהרא"פ סי' ב', דברי מלכאל ח"ה סי' רל"ד, ערוגת הבושם חא"ח סי' כ"ט ל' ל"א, לבושי מרדכי מהד"ת חא"ח סי' פ"ו, אפרקסתא דעניא סי' קי"ח. ועי' עוד בס' מתא דירושלים [לר' משה ליב ליטש ראזענבוים] מס' סוכה פ"ה ח"א.

ב. ד"ה תשובה, והנה לא הראה כ"מ מקום מנ"ל להפוסקים שתעמוד הבימה באמצע בהכ"נ והוא ש"ס ערוך בסוכה נ"א ע"ב באנשי אלכסנדריא וכו'. ה"ו השתא ומה אלכסנדריא שככל זאת לא שמעו וכו' ואפ"ה העמידו באמצע וכו' אע"כ לא שפיר דמו למיטעב הכי". עי' בשו"ת פרי השדה ח"ג סי' נ"ט מה שכ' ליישב לשון הרמב"ם שכ' הטעם כדי שישמעו כולם, וזה נסתר לכאורה מגמ' דסוכה הנ"ל וכמ"ש הח"ס דאפילו אין שומעים צריך להיות באמצע ע"ש.

ג. „ומסברא אומר כיון שאנו מחזיקים הבימה וכו' כמו מזבח שממני כן מסבבים הבימה בחג הסוכות כמו שסבבו המזבח, ואיתו המזבח שעמד בהיכל וכו' שהוא מזבח מקטר קטורת היה עומד באמצע הבית מכיון בין מזורה לשולחן וכו' ויען הבימה שלנו וכו' כמזבח הפנימי ע"כ ראוי להעמידו באמצע בהכ"נ וכו'". בקובץ תורה מציון שנה שניה חוברת ב' סי' ב', וכן בקובץ כנסת הגדולה [י"ל ע"י הג"ר יצחק סובאלסקי] מחברת ראשונה דף מ"ה, הביא הג"ר אלכסנדר משה לפידות-זאהן אב"ד ראסיין שתמהו הפריצים [החפשים בעתוניהם] על הח"ס במה שכתב שהבימה היא דוגמת המזבח שהיה באמצע, שהרי קי"ל דכולא מזבח בדרום קאי, וכתב שטח עיניהם מראות דלא על אמצע הרוחב מצפון לדרום אנו דנים אלא על האורך ממזרח למערב. והו"ד בשדי חמד אסיפת דינים מערכת בהכ"נ אות י"ג. [ויש לתמוה על הקושי וכן על התירוץ, דהרי הח"ס לא כתב דמזבח החיצון היה עומד באמצע אלא על מזבח הפנימי כתב כן ומזבח הפנימי היה עומד באמצע בין צפון לדרום אבל לא בין מזרח למערב, עי' רמב"ם בית הבחירה פ"ג הי"ו, ועי' לקמן].

ובשו"ת זכר יהוסף סי' ל"ה [ד"ה ומה שהביא] הביא בשם מכ"ע שונים שהעירו על הח"ס, דמזבח הפנימי היה באמצע ההיכל ולא באמצע הבית, וגם דהמזבח שהיו מסבבין היה מזבח החיצון שהוא מזבח הנחושת ולא מזבח הקטורת העומד בפנים, וא"כ אין שייך בזה הטעם [שכתב הח"ס] שמסבבין אותה [כמו שסבבו את המזבח], שבימות שלנו שעומדים במקום מזבח הפנימי לא היו מסבבין אותו, ומזבח החיצון שהיו מסבבין לא היה עומד באמצע [כדלעיל], וכתב דהח"ס נקיט הטעם על העמידה כמזבח הפנימי, ושאלו מסבבין אותה בחג הסוכות כמו שסבבו למזבח החיצון. וכ"כ שם סי' ל"ט

אשר תחפץ

משיב דברים האורח סי' ל"ג בתשובתו אל הג"ר אברהם יצחק גליק [אב"ד טאלטשווא] בעל שו"ת יד יצחק, עמד על ד' הח"ס ע"ש ד"ה ובענין. אולם היד יצחק בספרו ח"א סוסי' ב' בתשובתו אל בעל שו"ת משיב דברים כתב דדברי הח"ס נכונים דמצד קנה מקומו אתי עלה דמצינו בכמה דברים דין זה דקנה מקומו אפילו בלא צד קדושה, רק בדעתו לפנותו משם לא אמרינן הכי כנודע.

ועי' בשו"ת זכר יהוסף סי' ה' ד"ה ובעיקר וסי' ל"ט ד"ה עוד כתב, ושו"ת מחזה אברהם סי' כ"ג, ושו"ת אור המאיר סי' ע"ו, ושו"ת מהרי"ץ ח"א סי' ט"ו. ועי' בשו"ת רב פעלים ח"ב האורח סי' כ' דף י"ד טור ג' ד"ה ודע, שנתן טעם על מה שלא הקפיד הח"ס בנ"ד על מקום ארון הקדש איך ישנו אותו.

סימן כט.

א. ד"ה במג"א, "הנה פשוט דבעלי המקומות בבהכ"נ אין רק הספסלים שלהם כ"א הקרקע קנוי להם לספסליהם וכו'". וכן כתב מרן ז"ל לקמן סי' ל"ה ד"ה מ"מ, ועי' גם בח"ו סי' ל"ב. ובדין זה נחלקו גדולי האחרונים, עי' שו"ת שמו רוקח ח"ב סי' ב', ונתיבות המשפט סי' קצ"ב ססק"ו וסי' קס"ב סק"ו, ושו"ת שואל ומשיב מה"ק ח"ב סי' כ"א, ושו"ת שדה יהושע סי' א' דף ג' ע"א, ושו"ת זכרון יהונתן חחר"מ סי' א' אות י"א, ושו"ת מהרש"ם ח"א סי' רכ"ד וחי"ה סי' א', ושו"ת כוכב מיעקב סי' ק"ה, ושו"ת זקן אהרן ח"א סי' ה', ושו"ת חזון נחום סי' ד', ושו"ת אבני זכרון ח"א סי' ע"ד, ושו"ת משיב שלום סי' קי"ב. קצת מדבריהם יובאו בח"ו סי' ל"ב בס"ד.

ב. "ואי"כ אותן אנשים שקנו הקרקע וכו' במקום שפותחים עתה הפתח החדשה מי יכול לגזול קרקע שלהם וכו' הגע עצמך אם יצטרך ציבור לבהכ"נ הכי יכולים להוציא אי מבייתו ונחלתו לבנות שם בהכ"נ וכו'". בשו"ת מחנה חיים ח"ב חור"מ סי' י"ו [ד"ה ומה] כתב ע"ז: מאד נפלאות בעיני דמיון זה, בודאי מי יקח קרקע של איש בעל כרחו הלא הוא ביתו לכל תשמישיו לצורך גופו ותשמישיו, אבל מקום בהכ"נ הוא רק לצורך עבודת הקב"ה לרנה ותפילה, ולתכלית זה אין הבדל אם יעמוד במזרח או במערב וכדומה, וכל העדה מחוייב לרומם בית אלקינו לעשות הפתח כדת, אי"כ יכולים לעשות שם פתח וליתן לו מקום אחר חשוב כמותו או אם אינו חשוב כמקומו הראשון להעלות לו בדמים, שלו יהי שוכה מתחלה במקומו עכ"פ הלא גם הוא מחוייב לרומם בית אלקינו ובוזה שהיה עומד מתחילה באמצע בהכ"נ לא היה לו הידור מצוה [שנאמר שעכשיו שדוחין אותו ממקומו מבטלין ממנו הידור מצוה] רק זכות דמים היה לו שאם ימכור אותו יקבל מהקונה יותר, ומולו גרם שמגיע ההידור במקומו ועד שכופין אותו בגופו כופין אותו במקומו לעשות שם הפתח כדת וכדיון, ועיין ברמב"ם פ"א מה' בית הבחירה ה"א, ואם לא גיחא ליה לעשות המצוה בממונו כי ההידור מונח על כל הקהל יתנו לו עילוי בדמים. וכן הקשה שם סי' י"ח ד"ה הן אמת ע"ש באורד. [ואולם נראה דלק"מ, דאף שכל א' מחוייב לרומם ולהדר את הבהכ"נ אבל ודאי אין חיוב גדול יותר מבנין בהכ"נ עצמו שכופין עליה כמבואר בשו"ע אורח סי' ק"ג וחו"מ סי' קס"ג ס"א, ואעפ"כ פשוט דאין כופין אותו ליתן קרקע שלו לצורך בנין בהכ"נ, אי"כ ה"ה וכ"ש כשבהכ"נ כבר קיים ואין צריך אלא להדר אותו ודאי דאין כופין אותו לתת את מקומו לצורך ההידור, אם לא מטעם שכתב מרן ז"ל להלן דלא הי' מקומו כלל לפי שנקנה בטעות].

ג. "וצ"ל כיון דדינא הכי שהפתח צריך להיות ברוח הלו והראשונים שגו בזה וכו' ומכרז מקומות אלו לאנשים האלו ה"ל כמוכר קרקע ונמצא שאינו שלו וכו'". בשו"ת

אפריון דוד סי' ב' דף ר' ע"א [ד"ה וראיתי], אחר שכתב דלדברי הח"ס אין המנהיגים מחוייבים ליתן להם מקומות אחרים נגד אלו, תמה עליו דאין דמיונו עולה יפה, דהא כיון דהבהכ"נ כשר אף שנעשה הפתח בצד אחר, וביותר לפי מה שהסכים בעצמו דקודם חורבנה אינם יכולים לשנות משום איסור נתיצה, אי"כ בעת גמר הבנין לא הוצרכו למקומות אלו ובודאי היו יכולין למכרן לחלוטין, ולומר דהי' להם להתנות שאינם מוכרין רק כ"ז שיעמוד הבנין, המפני זה נבטל המכירה [מפני] שלא התנו בדבר דלא שכיה שיחרב בהכ"נ, ועוד ^{אולי} אם היו מתנים כן לא היו מוצאים מי שיקנה וכבר נתחייבו הרבה בבנינו והיו מוכרחים למכור לשלם להבע"ח, וכיון שכן בודאי רשות בידם למכור לחלוטין, ואחר שנמכר לא גרע מבהכ"נ של כפרים שנמכר דלא יוכלו אח"כ אף שנצטרכו לבהכ"נ ליטול מהם בזרוע אם יש להם מקום להתפלל, ה"נ אינם יכולים ליטול מהם המקומות בזרוע ולשנות הפתח, אם לא דניתי עליהו משום כפייה על מדת ^{סדום} וכמ"ש לעיל, ואי"כ מחוייבים המנהיגים ליתן להם מקומות אחרים נגד אלו, דאל"כ לא יהי' בזה מדת סדום. [המחבר פירש שם לעיל דברי המג"א, דכ"ז שלא נחרבה הבהכ"נ אי"כ יש להם מקום להתפלל דהא הבהכ"נ לא נפסל בזה שנעשה הפתח שלא כדיון ולכך אין יכולין לשנות הפתח אף אם ירצו המנהיגים ליתן להם מקומות אחרים, ואף רבה [בב"ב י"ב ע"ב הסובר דכופין אותו על מדת סדום] מודה בזה דאין כופין לבעלי המקומות להחליף המקומות, אבל כשחרבה הבהכ"נ ורוצין לבנותה מחדש ולעשות הפתח כדיון, אי"כ יכולין בני העיר למנוע מלבנותו עד שיתנו להם בעלי המקומות שבצד מערב רשות לעשות שם הפתח כדינו, דאם יאמרו בעלי המקומות הרי אנחנו זכינו בהמקומות לחלוטין ונכוף אתכם לבנות כמו שהיה מכבר, יאמרו בני העיר אדרבה אנחנו נכוף אתכם ליתן לנו המקומות לבנות כדיון ויותר לכם מקומות אחרים תחת אלו, ובודאי גם רב יוסף [החולק שם על רבה] מודה בכה"ג שנוכל לכופם, דהא גם הם מחוייבים לבנותו כדינו, והפסד אין להם מחליפי המקומות, ורק אם המקומות שיתן להם אינם שווים להמקומות הראשונים יהיו מחוייבים בני העיר לפייס אותם בממון, וז"ש המג"א ואעפ"י שמשנים סדר הישיבה יקוב הדין ביניהם. ולכאורה יש להעיר עוד על הח"ס דאף אם נאמר דזה דומה ממש למוכר קרקע ונמצאת שאינה שלו, מ"מ גם שם הדין אליבא דכו"ע דיש לו מעות ללוקח מן המוכר כדאיתא בב"מ י"ד ע"ב, ואי"כ בנ"ד היו צריכים הציבור להחזיר לבעלי המקומות את מה שנתנו בעד המקומות או ליתן להם מקום אחר השווה בערכו למקומותיהם הקודמים, ועי' לקמן באות ה' מהמחנה חיים ובסוף אות ו' מהבית יצחק שגם הם חלקו על הח"ס בדין זה].

ד. ד"ה והנה, "משמע כל זמן שלא נחרבה בהכ"נ אין רשאי לנתון אבן מאבני חומת בהכ"נ אפילו לצורך תיקון, והר"י אכסנדרר שכב"י יו"ד ספ"י רע"ו מוסתפק בזה". בשו"ת אפריון דוד סי' ב' הנ"ל [ד"ה ומ"ש הגאון] כתב, דהח"ס הסיב דעת המג"א דלא כמו שהעלה הוא עצמו בחי"ד סי' רס"ד ורס"ו דשרי לנתון על מנת לתקן. [ולקמן סי' ל"ג כתב הח"ס בנידונו לענין סתירת בהכ"נ, דאפילו הר"י אכסנדרני שנסתפק במחיקת השם על מנת לתקן אי שרי יודה בנ"ד, ואולם יש לחלק בין נידון דהתם לדכא, ובשו"ע סי' קנ"ב פסק הרמ"א דאם עושה ע"מ לבנות מותר לסתור דבר מבהכ"נ, ועי' בשו"ת דברי יששכר סי' י'].
ה. ד"ה, "ולפ"י מ"ש מג"א ואעפ"י שמשנים סדר הישיבה יקוב הדין, אין הכוונה על אותן הספסלים שהיו מאז חשוכים ועתה באו סמוך לפתח וירדו וכו' דא"א דגם זה בכלל הנ"ל השתא המקומות עצמן נופלים מבטליהם דהוה שאינו שלהם כ"ש השוכנים בסמוך שקנו מעלה שאינה